

Biosfärområde Kristianstads Vattenrike®

VERKSAMHETEN ÅR 2009

Biosfärområde Kristianstads Vattenrike

FOTO: PATRIK OLOFSSON/NI

Våtmarkerna, här vid Helge å och den nya Naturumsjön, ingår i Biosfärområdets landskapstema tätortsnära natur.

Biosfärområden finns över hela världen och det är FN-organet Unesco som utser dessa. Ett biosfärområde är ett modellområde där man antar utmaningen att praktiskt visa hur bevarande och utveckling kan kombineras.

Biosfärområde Kristianstads Vattenrike, godkänt av Unesco 2005, omfattar större delen av Kristianstads kommun, från skogen ut i Hanöbukten och med Helgeåns våtmarksområde och staden Kristianstad i centrum.

Omfattning: Större delen av Kristianstads kommun.

Yta: 104 375 ha totalt. Land- och insjöareal 90 515 ha. Marin areal 13 860 ha. (Hela kommunen, landareal 134 620 ha).

Befolkning: ca 71 000 invånare totalt, varav ca 30 000 i centralorten Kristianstad. (Hela kommunen 77 000 invånare).

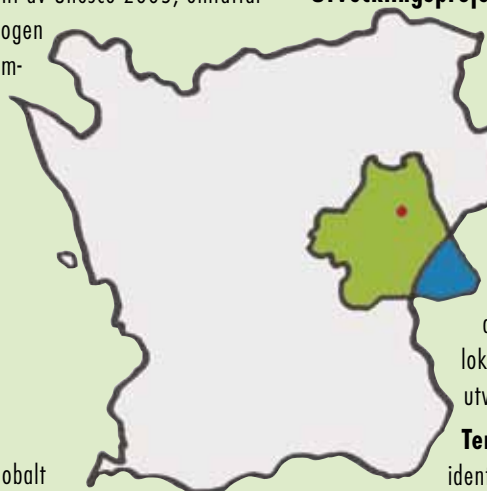
Skyddsvärda arter: Här finns ett 20-tal globalt rödlistade arter t ex *kornknarr* och *större kärrspindel*. Här finns också ett 60-tal EU-listade arter bl a *tjockskalig målarmussla* och *sandnejlika*. Totalt finns här minst 700 nationellt rödlistade växt- och djurarter vilket är högt jämfört med andra områden i Sverige. Av Skånes rödlistade arter förekom-

mer ca 30% i Biosfärområdet. I våtmarksområdet finns 120-130 regelbundet häckande fågelarter och ca 260 observerade. Totalt har minst 38 olika fiskarter fångats i områdets sjö- och åsystem, varav 32 arter är sötvattenslevande t ex *mal* och *grönling*.

Utvecklingsprojekt: I området bedrivs många olika projekt bl a biogasprojektet med stadsbussarna. I anslutning till våtmarkerna bedrivs verksamheter inom bl a ekoturism och utveckling av produkter från strandängarna. På en golfbana i de sandiga odlingsmarkerna utvecklas biologiska och rekreativa värden hand i hand.

Zoneringen: Det finns inga nya regler eller förordningar bara för att det är ett biosfärområde. Zoneringen skall vara ett redskap för prioritering och tillskapande av resurser för att tillsammans med lokalbefolkningen, finansörer m fl försöka avvärja hot och utveckla värdena i kärnområdena och buffertzoner.

Temalandskap: Tio tematiska landskap med stora värden har identifierats i Biosfärområdet. Framöver kommer arbetet successivt att omfatta alla dessa tematiska landskap. Inledningsvis inriktades arbetet med de tre funktionerna *bevarande*, *utveckling* och *stöd* mest på våtmarksområdet. Nu är arbetet med de sandiga odlingsmarkerna också i full gång.

Året som gått, 2009

I år är det naturligt att göra en längre tillbakablick än vanligt eftersom verksamheten firar 20-årsjubileum.

Den 1 september var det 20 år sedan arbetet med Vattenriket formellt började, men redan under 1988 drogs riktlinjerna upp vad gäller verksamhetens mål, omfattning och finansieringsmodell. Naturskolan firar också 20-årsjubileum i år. Den 1 september 1989 hade vi pressinformation på Färlövs skola, med hjälp av landshövding Einar Larsson.

När man ser tillbaka på de gångna 20 åren kan man konstatera att mycket av de ursprungliga visionerna har kunnat verkställas, eller är på gång att färdigställas. Nu ser de flesta vattnet i bygden som en tillgång, även om en del kanske behöver ytterligare tid för att förstå hur värdet skall hanteras långsiktigt hållbart.

Det som vi 1989 kallade för ett Våtmarkscenter växer nu fram som naturum Vattenriket och planeras stå färdigt hösten 2010. Det var många som önskade uppleva våtmarkerna från sjösidan. Vi vände och vred på olika möjligheter och 1994 kunde vi tillsammans med en privat entreprenör sjösätta Flodbåten. Sedan ett antal år tillbaka finns också den fantastiska möjligheten att göra safariturer med båt i Vattenriket, både sommar som vinter.

Vår strategi för att väcka allmänhetens intresse för de tidigare "vattensjuka" markerna går ut på att göra värdena tillgängliga och möjliga att uppleva med hela kroppen, utan att störa värdena. Vi har byggt t ex spångade vandringsleder, utemuseer, fågeltorn mm. Först ut var bygget av Utemuseum Kanalhuset och anläggandet av Linnérundan, som knyter samman staden med strandängarna på Isteräset och Lillö.

Redan i början av 1990-talet kunde vi med hjälp av sk ALU-resurser börja rusta upp och göra Lillö borgruin tillgänglig för allmänheten.

Från att Lillö borgruin varit ett tillhåll och vandaliserats under 1970- och 80-talen, med bl a korvgrillning inne på golvet, har

vi nu förvandlat borgruinen till en attraktiv besöksplats. Nu finns här utställningar och möjligheter för olika evenemang. Under det gångna året använde vi tex Lillö borgruin för ett kvällsarrangemang som en del av den internationell konferensen om ekosystemtjänster.

Utemuseum Åsums ängar och Pulken är bra platser för att få se örnen och tranor. När vi på 1990-talet byggde dessa besöksanläggningar anlade vi också långa rullstolsramper.

Under senare år har vi gjort ytterligare omfattande satsningar för att öka tillgängligheten i Vattenriket bl a vid Pulken, Ekenäben och Norra Lingenäset.

Ett mångårigt arbete har utförts för att bevara och utveckla områdets värden i dialog och samverkan med bl a markägare och myndigheter, inledningsvis i våtmarksområdet och därefter även på de sandiga odlingsmarkerna. Detta var en viktig del av arbetet när vi år 2005 blev godkända som ett biosfärområde, av FN-organet Unesco i Paris.

Grunden för hela verksamheten och Vattenrikets attraktivitet är det mångskiftande landskapet, med alla sina olika värden, från skogen via våtmarkerna, de sandiga odlingsmarkerna, kusten och ut i havet.

Framöver behöver vi hjälpas åt att öka engagemanget och kunskapen för att kunna använda och utveckla alla Vattenrikets värden på ett uthålligt sätt.

Sven-Erik Magnusson

Sven-Erik Magnusson
Koordinator
Biosfärområde Kristianstads Vattenrike

Väderåret 2009

Efter två mycket milda år blev 2009 temperaturmässigt mera normalt. När kvicksilvret sjönk under -10°C natten till den femte januari var det faktiskt första gången det varit så kallt sedan i mars 2006.

Våren var ovanligt torr men i maj kom regnet. Under sommarmånaderna regnade det i genomsnitt varannan dag men eftersom temperaturen var förhållandevis hög uppfattades nog inte sommaren som så dålig av de flesta.

Hösten fortsatte på samma nederbördsrika sätt. Speciellt november var mycket regnrik. Månaden var samtidigt mild och medeltemperaturen blev högre än oktobers.

Den artonde november drog ett oväder in med hårda västliga vindar.

Kring den tionde december kom ett avgörande väderomslag. De följande veckorna gick vi mot stadigt lägre temperaturer och den tjugioandra december kom en halv decimeter nysnö. På julafton hade vi några plusgrader men med lite god vilja kan man dock säga att Kristianstad hade en vit jul 2009.

FOTO: SVEN-ERIK MAGNUSSON

Tack vare att det inte har varit särskilt höga vattenflöden i Helge å under året, har naturumbygget och utgrävningen av Naturumsjön gått smidigt och enligt planerna.

naturum Vattenriket

FOTO: PATRIK OLOFSSON/N

Naturum Vattenriket blir namnet på anläggningen. Godkänt av Naturvårdsverket. Här kommer att finnas utställningar, hörsal, Naturskola, restaurang mm. Detta blir en besöks- och aktivitetsplats för bygdens folk, turister, konferensgäster, skolelever, forskare mfl. Naturum blir också porten ut till Vattenrikets andra besöksplatser. Hösten 2010 beräknas allt vara färdigt.

FOTO: SVEN-ERIK MAGNUSSON

Där det förr fanns ett ogenomträngligt videbuskage håller grävaren på att schakta fram en ca 1 ha stor sjö framför naturum. Ca 10 500 m³ sediment grävdes bort, på många ställen ner till 1,5 meter under havsytan, vilket blir sjöns ungefärliga djup under sommarlågvattnet. Genom utställningslokalens panoramafönster blir det en fin sjövy.

FOTO: SVEN-ERIK MAGNUSSON

Pålningen av den provisoriska arbetsbron har här nått halvvägs ut i Helge å vid Tivolibadet. Alla de mer än 1 000 provisoriska träpålarna till broarna, som förbinder naturum med staden och det västra landfästet, skall tas bort när den ca 300 meter långa gång- och cykelbron är färdig.

Sandmarker

Det händer saker på de sandiga odlingsmarkerna i Vattenriket. De höga naturvärden som finns uppmärksammas mer och mer, samtidigt som Biosfärkontoret fördjupar samarbetet med bl.a. markägare, brukare, forskare, Länsstyrelsen och Kristianstads Golfklubb. Målet är att arterna som finns i området bevaras och att och att landskapets värden kan nyttjas på ett hållbart sätt genom exempelvis rekreation, friluftsliv och betesdrift.

Svartfläckig blåvinge
FOTO: PATRIK OLOFSSON/N

FOTO: CARINA WETTEMARK

Röjning vid Jarlstorp

Biosfärkontoret har tidigare låtit göra inventeringar av Åsumfältet. Det gamla militära övningsfältet har visat sig vara en riktig pärla! Åsumfältet är en av Sydsveriges absoluta topplokaler för mängder av hotade insekter. Här finns till exempel den vackra men ovanliga fjärilen svartfläckig blåvinge.

Ett av de allra finaste områdena, vid Jarlstorp, höll på att växa igen med frösådda tallar. Nu har många av dessa dragits upp med rötterna. Förhoppningen är att backtimjan och andra blommande växter som är viktiga för insekter kommer att trivas bättre.

Naturvårdsavtal

Biosfärkontoret och Länsstyrelsen har under året arbetat fram underlag till två naturvårdsavtal på Ripa sandar. Syftet med avtalen är att bevara och förstärka de höga naturvärden som finns på de sandiga, kalkhaltiga markerna. Värden som är beroende av bete och att det rörs om i marken, något som det traditionella vandrande åkerbruket förde med sig. Avtalen ska säkra att markerna fortsätter att brukas på ett sätt som gynnar de många hotade arter som finns i området. Den 14 maj undertecknades det första avtalet, vilket därmed blev det första av sitt slag i Skåne.

FOTO: CARINA WETTEMARK

Naturresevat i våtmar längs nedre delarna av Helgeån

När verksamheten i Kristianstads Vattenrike drog igång hösten 1989 var fokus i stor utsträckning riktat mot det internationellt värdefulla våtmarksområdet längs nedre delarna av Helgeån (Ramsar-området). Flera problemställningar identifierades, bland annat igenväxningen av sjöarna genom övergödning, minskad betes- och slätterhåvd av strandängarna, vikande bestånd av rödspov och andra vadarfåglar. Det konstaterades också att förhållandevis små arealer var skyddade som naturresevat och att tillgängligheten till våtmarksområdet skulle behöva utvecklas.

Alla frågeställningarna har känts angelägna och har sedan starten funnits med och återkommit i det treåriga, rullande handlingsprogrammet (fastställt av kommunen och länsstyrelsen). Nya frågor har dessutom kommit till under årens lopp, exempelvis brunfärgning och grumling av vattnet, sävens försvinnande och plötsligt döende al.

I samverkan mellan Biosfärkontoret, kommunen och länsstyrelsen har ett omfattande arbete skett med att utifrån handlingsprogrammets prioriteringsförslag skydda områden genom bildandet av naturresevat. Kunskapsunderlag har tagits fram, dialog förts med ägare och brukare om förslag till resevatsbeslut och skötselplaner. Slutligen har beslut i ärendena fattats.

Antalet resevat var i slutet av 1989 två stycken, och de omfattade 187 hektar. Dåvarande Norra Lingenässets naturresevat ingår numera i Näsby fälts naturresevat. Idag, januari 2010, drygt tjugo år senare, finns det nio resevat omfattande 2519 hektar på statlig, kommunal och privat mark.

Beslut är nära förestående för att bilda naturresevat av Åsums ängar och Åsumallet. Naturresevatet omfattar ca 450 hektar. Ytterligare arealer i våtmarksområdet ingår i den kommunala naturvårdsfonden respektive har köpts in av naturvårdsverket med syfte att bilda naturresevat.

FOTO: HANS CRONERT

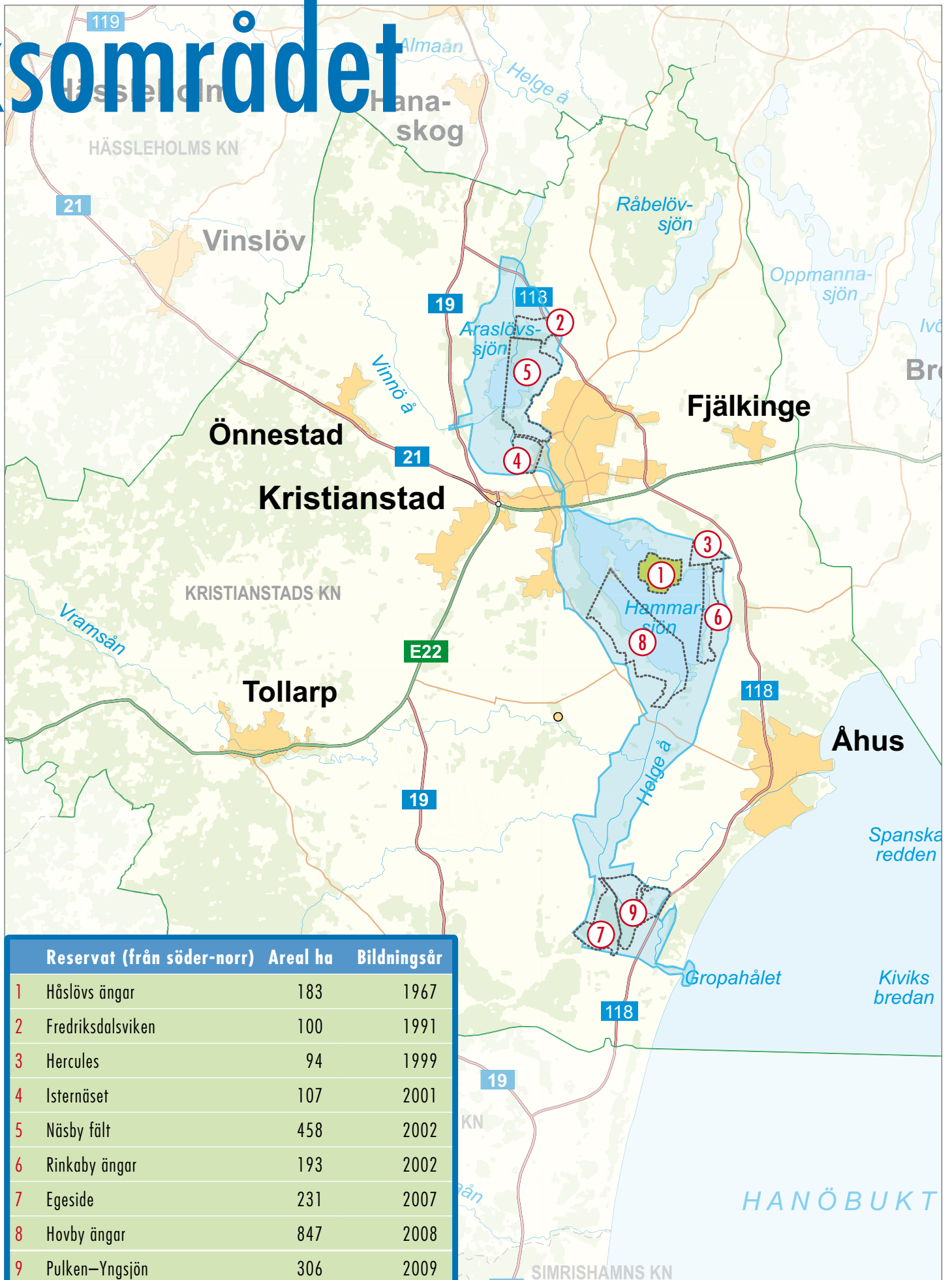
Rödspov vid Björkhäll, Hovby ängar naturresevat. Rödspoven är en av den hävdade strandängarnas karaktärsfåglar och Kristianstads kommunfågel.

FOTO: KARIN MAGNÖRN

God dialog och bra samarbete med markägare är en förutsättning i arbetet med att skydda våtmarksområdet.

Våtmarksområdet

Karta över våtmarksområdet med reservatsgränserna markerade med grå streckad linje. Blå markering visar Ramsarområdet (internationella våtmarkskonventionen).

Vattenriket 20 år

Vädergudarna var på vår sida den 20 september då Vattenriket och Naturskolan firade 20 års-jubileum på Ekenabben. En fullständigt molnfri himmel, T-shirtvärme och en spegelblank Hammarsjö. Det satte ramarna för det lyckade naturminglet på Ekenabben då runt 800 personer tog sig till fots, med cykel eller bil till Ekenabben för att njuta av de olika aktiviteterna.

FOTO: OLA MAGNTORN

Naturmingel på Ekenabben

Vattenrikets och Naturskolans 20 års jubileum firades med naturmingel på Ekenabben den 20 september. Det fanns något att göra för alla åldrar och alla intresseriktningar och många provade på både båtturer på Hammarsjön, spindeljakt, geocaching eller någon av de andra 20 talet aktiviteterna som erbjöds av entreprenörer, föreningsliv eller andra samarbetspartners.

Kön till hamburgarna av strandängsskött som såldes med lustkortsrabatt ringlade sig långt ner mot Hammarsjön denna fantastiska dag i bästa brittsommarsol.

Natursnokning med stora och små

Naturskolan, som också firade 20 års jubileum, hade fullt upp hela dagen med barn och vuxna som ville snoka runt i naturen. Det fanns håvar till alla som ville leta småkryp i Hammarsjön och Sam och Andreas fanns tillhands för att hjälpa och visa. Alldeles intill fanns också Högskolans bord med mossor, lavar, spindlar och annat spännande som Ola och Lars visade.

Till för barnen var också jätteträdvandringen med en trädfä, utrustad med både spanarglasögon och önsketratt!

Båtturer

I det strålande vädret var det många som ville ge sig ut på Hammarsjön och de båda aktiviteter som erbjöds blev snart fullbokade. Landskapet JO, med landskapsvetaren Jan Olsson som guide, erbjöd turer ut till Kvinneholme. Besökarna fick sig till livs den spännande historien om Kvinneholme, som en gång har hyst både bostadshus och trädgårdsmästeri.

Under hela dagen var det också full fart på kajakpaddlingen. Det var Klingheims kajakcenter som stod för "prova på paddling" som lockade stora och små.

Myggbiten professor i skogen

Över 200 personer valde att ge sig in i den fina skogen för att gå en tipsrunda och försöka svara på 20 frågorna om Vattenriket. Det var tydligen inga lätta frågor, för vinnaren hade 16 rätt. Mitt på den nya breda spången genom sumpskogen stod myggforskaren Arne Halling. Arne sätter upp fällor i de fuktiga skogarna i Vattenriket för att samla in så många olika sorters mygg som möjligt och sedan undersöka dessa. En av frågorna i tipsrundan var hur många mygg Arne fångade sommaren 2007. Svaret var 16779 stycken!

De som gick tipsrundan passerade också fågeltornet, där Nordöstra Skånes Fågelklubb hade visningar och information om bland annat rovfågelforskningen i Vattenriket.

ÅRET SOM GÅTT | Januari-April 2009

Spången på Ekenabben blir klar

Ekenabben är en av fem besöksplatser i Vattenrikt som genom projektet Tillgänglighet för alla i Vattenriket, blivit upprustad och tillgänglig med rullstol och barnvagn. Med isen till hjälp blev spången genom sumpskogen färdig i början av året. Spången är ca 150 m lång och byggd i ek i kombination med galvaniserade rör som klarar den fuktiga omgivningen.

FOTO: KARIN MAGNTORN

FOTO: HANS CRONERT

Lyckad utfodring av rekordmånga tranor

I månadsskiftet mars-april seglar tusentals tranor in i Vattenriket för att rasta på sin väg norrut. Lantbrukarnas vårsådd är begärlig föda för hungriga tranor, samtidigt som de stora flockarna är en stor begivenhet för den naturintresserade allmänheten. För att tranorna inte ska ställa till alltför stor skada pågår sedan några år utfodring av tranorna med korn på särskilt utvalda fält. I våras fungerade matningen särskilt bra och under dagarna kunde man se tusentals tranor äta och dansa på matningsfälten. Och tur var väl det, eftersom vårens transång var en av de intensivaste sedan starten, med över 4000 rastande tranor vid Pulken!

Nytt fågeltorn vid Norra Lingenäset

Den förtvivlan som kändes då det gamla tornet vid Norra Lingenäset brann ner för två år sedan, har nu förbytt i glädje! Tack vare medel från Länsstyrelsen och Kristianstads kommun kunde ett nytt torn byggas upp. I april, då Norra Lingenäsets härliga blåsippeskog stod i full blom, invigdes det nya tillgänglighetsanpassade fågeltornet. Med nya grusstigar i anslutning till fågeltornet går det nu lätt ta sig hit och upp i tornet vare sig man går, sitter i rullstol eller har barnvagn!

FOTO: SVEN-ERIK MAGNUSSON

ÅRET SOM GÅTT | Maj-Augusti 2009

Golfbanan gräver för att gynna flora och fauna

Som nämnts i förra årets verksamhetsberättelse samarbetar Biosfärkontoret med Kristianstads Golfklubb i Åhus för att skapa en golfbana som kan utvecklas i linje med traktens höga natur-, kultur- och rekreationsvärden. På de sandiga markerna kring Åhus finns insekter och växter som är sällsynta i andra delar av Sverige och i vissa fall även i övriga Europa. Flertalet av dessa arter är beroende av att marken rörs om med jämna mellanrum, så att den ljusa, kalkrika sanden kommer upp till ytan.

I maj togs de första spadtagen på golfbanan för att prova olika markberedningsmetoder som gynnar de sandiga markernas flora och fauna. Flera försöksytor finns utspridda på banan. De kommer att inventeras och följas upp.

FOTO: CARINA WETTEMARK

Byggstart för naturum Vattenriket

Den 4 juni gick startskottet för byggandet av naturum Vattenriket. Inför pressen och representanter från Naturvårdsverket, Kristianstads kommun, White arkitekter och byggentreprenören NCC, slog Bengt Gustafson och Helene Fritzon gemensamt ner den första pålen. Till allas förtjusning seglade en stork över församlingen och landade i den blivande Naturumsjön. Nu hade bygget fått klartecken även från fågelvärlden!

FOTO: CARINA WETTEMARK

FOTO: KARIN MAGNTORN

Naturrundan 6 juni

På nationaldagen genomförde flera naturnära entreprenörer, föreningar, Turistbyrån och Biosfärkontoret "Naturrundan" för första gången. Runt om i Vattenriket gavs chans att prova på aktiviteter och uppleva naturen; kajakpaddling, myggsafari, Bjudenté i Liarumsdalen och mycket mer. Solen sken på alla drygt 100 personer som tog sig till Lillö borgruin där det var öppet hus med möjlighet att köpa fika.

Konferens om ekosystemtjänster

Naturen bjuder oss på många varor och tjänster utan att vi tänker på vad de är värda. Detta var temat för en internationell konferens som hölls i Kristianstad under två dagar i juni. Utländska och svenska forskare föreläste tillsammans med representanter från kommunen. Första dagen avslutades med en tur på Helge å med flodbåten och middag i Lillö borgruin.

FOTO: SVEN-ERIK MAGNUSSON

Bete på Äspet

Under sommaren släpptes kor på bete vid lagunen, "korran", i Äspets naturreservat. Området är viktigt för änder och vadarfåglar, men hotade att sakta försämrans genom igenväxning med bladvass, högrörter och buskage. Nu hjälper kornas tramp och bete till att öppna upp och åter skapa de viktiga häcknings- och rastmiljöerna. Senare under hösten fick Räddningstjänsten möjlighet att öva tuff körning med bandvagn här, samtidigt som de bidrog till restaureringsarbetet.

FOTO: HANS CRONERT

ÅRET SOM GÅTT | September-December 2009

FOTO: OLA MAGNTORN

Vattenriket firade 20 år i strålände solsen

I bästa tänkbara kalasväder firade Kristianstads Vattenrike och Naturskolan 20-års jubileum söndagen den 20 september. Runt 800 personer kom under dagen för att delta i naturminglet vid Ekenabben. Här fanns aktiviteter för alla åldrar och smaker. Båtturerna till Kvinneholme blev snabbt fullbokade och lika populära var strandängshamburgarna. Många stannade flera timmar och upptäckte småkryp med Naturskolan, gick tipsrunda, paddlade kajak, träffade trädén eller bara njöt av sensommarvärmen och vyerna.

Fiskgjusar på väg söderut

Som man kunnat läsa om i tidigare Verksamhetsberättelser, studerar flyttfågelforskare vid Lunds universitet fiskgjusar i Kristianstadstrakten. Ett flertal fåglar har försetts med sändare, som nu gett spännande resultat. En sändarförsedd ungfågel från Hammarsjön flyttade märkligt nog norrut och tillbringade närmare två månader vid en sjö utanför Nyköping. Därefter gav den sig äntligen iväg söderut till Frankrike.

FOTO: PATRIK OLOFSSON/N

FOTO: EBBA TROLLE

Rapporter

I Biosfärkontorets skriftserie Vattenriket i fokus publiceras varje år rapporter om stort som smått i Vattenriket. Årets skörd resulterade i åtta rapporter som bland annat bjuder på trevlig läsning om "Åsumfältets natur- och kulturvärden belysta genom dess historia" av Nils-Otto Nilsson. "Landskapsplan för Ripa och Horna sandar" av Merit Kindström ger kunskap om bevarande och utveckling av de sandiga odlingsmarkerna kring Åhus. För den historieintresserade golfaren kan vi erbjuda "Kulturhistorisk analys av Kristianstads golfklubbs golfbanor i Åhus" av Liselott Wernersson.

Kontakta oss på Biosfärkontoret!

Sven-Erik Magnusson, koordinatör,
tel 044-13 64 80, sven-erik.magnusson@kristianstad.se

Karin Magntorn, naturumföreståndare,
tel 044-13 64 83, karin.magntorn@kristianstad.se

Läs mer om Kristianstads Vattenrike – naturen, besöksplatserna,
Biosfärområdet: www.vattenriket.kristianstad.se

Postadress: Biosfärkontoret, Kristianstads kommun, 291 80 Kristianstad

Text och produktion:

Biosfärkontoret Kristianstads Vattenrike

Karin Magntorn, Sven-Erik Magnusson,
Carina Wettemark, Ebba Trolle och Andreas Nilsson

Medförfattare:

Hans Cronert och Rolf Sjöberg